

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

โลกปัจจุบันนี้มีการเชื่อมโยงและติดต่อกันมากขึ้น ปัจจัยดังกล่าวทำให้แนวโน้มการลงทุนในภาคอสังหาริมทรัพย์ของประเทศไทยมีการพัฒนาเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะจากนักลงทุนต่างประเทศ พื้นที่ในย่านเศรษฐกิจของกรุงเทพมหานคร ทั้งสุขุมวิท และสีลม ล้วนได้รับความสนใจในการพัฒนาเพื่อใช้เป็นอาคารประเภทที่อยู่อาศัย เช่น คอนโดมิเนียม และโรงแรม แต่ด้วยการที่กรุงเทพมหานครเป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน ในลักษณะของเมืองประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต (living historical city) จึงเกิดการทับซ้อนกันระหว่างพื้นที่เมืองที่ควรอนุรักษ์ และพื้นที่ในส่วนที่ควรพัฒนา ในอดีตที่ผ่านมาการพัฒนาพื้นที่ในกรุงเทพมหานครได้ก่อให้เกิดความเสียหายต่อหน้าประวัติศาสตร์ของประเทศ เนื่องจากนักพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ส่วนมากมักให้ความสำคัญต่อผลประโยชน์ตอบแทนเป็นหลัก จนบางครั้งอาจจะละเลยต่อผลกระทบในด้านอื่นโดยเฉพาะด้านคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ ตัวอย่างการพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ในอดีตอันมีผลต่อการสูญหายของมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ได้แก่ การรื้อวังจอมพลพระราชนิเวศน์มฤคทายวัน เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช (วังบูรพา) ในปี พ.ศ. 2495 เพื่อสร้างเป็นโรงพยาบาลและตลาด (อเนก นาวิกมูล, 2547) หรือ การรื้ออาคารฮ่องกงเฮียงฮั้วแห่งบริเวณปากคลองผดุงกรุงเกษมเพื่อสร้างเป็นห้างริเวอร์ซิตี้ (วารสารเมืองโบราณ, 2549) เป็นต้น ทั้งนี้การพัฒนาอันไร้ทิศทางดังกล่าวได้ค่อย ๆ ลดลง เมื่อสังคมได้ตระหนักถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์และรากเหง้าของตน รวมทั้งการเข้ามามีส่วนร่วมของภาครัฐโดยมีกรมศิลปากรเป็นแกนหลักในการดูแลและจัดการโบราณสถาน ทั้งนี้อาศัยอำนาจจาก พ.ร.บ. โบราณสถานและโบราณวัตถุ พ.ศ. 2504 แต่ถึงแม้รัฐจะพยายามออกข้อบังคับเพื่อคุ้มครองและอนุรักษ์โบราณสถานเพิ่มขึ้น แต่ก็ยังไม่ครอบคลุมทั่วถึง ก่อให้เกิดช่องว่างในการอนุรักษ์ อีกทั้งตัวองค์กรที่ทำหน้าที่อนุรักษ์เองก็ขาดแคลนงบประมาณสำหรับใช้สอยเพื่อดูแลรักษาโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนให้ได้อย่างทั่วถึง

ปัญหาดังกล่าวนี้อาจแก้ปัญหาก็ได้ด้วยการอนุญาตให้เอกชนสามารถเข้าไปพัฒนาภายในพื้นที่โบราณสถานได้ โดยต้องผ่านกระบวนการวิจัยและค้นคว้าเพื่อให้การพัฒนาดังกล่าวส่งผลกระทบต่อตัวโบราณสถานน้อยที่สุด ซึ่งวิธีนี้นอกจากจะช่วยลดภาระการเงินของภาครัฐที่

ต้องใช้ในการอนุรักษ์โบราณสถานนั้น ๆ แล้ว ยังช่วยส่งเสริมและสร้างประสบการณ์เรียนรู้อย่างร่วมสมัยแก่ผู้เข้าใช้พื้นที่ดังกล่าวในอนาคตอีกด้วย แนวทางการพัฒนาในเชิงอนุรักษ์จึงน่าจะเป็นแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยยังคงสามารถรักษาไว้ซึ่งความภาคภูมิใจของประวัติศาสตร์และรากเหง้าทางวัฒนธรรมของประเทศ ตลอดจนตอบสนองต่อความต้องการใช้งานแห่งปัจจุบันและอนาคต

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ (conservation) การฟื้นฟูสภาพ (restoration) การต่อเติมในตัวโบราณสถาน (infill design) และการออกแบบส่วนสนับสนุนใหม่ ซึ่งมีความเหมาะสมกับพื้นที่ที่ทำการศึกษา ทั้งในส่วนของพื้นที่โบราณสถาน และพื้นที่ต่อเนื่อง
- 2) ศึกษาถึงขั้นตอน วิธีการ ตลอดจนแนวทางในการอนุรักษ์อาคารประวัติศาสตร์ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมตะวันตก ในสมัยรัชกาลที่ 5 เพื่อนำมาพิจารณาและปรับใช้กับอาคารเก่าทรงคุณค่าในพื้นที่ที่ทำการศึกษา
- 3) ศึกษาและวิเคราะห์ เพื่อหาแนวทางร่วมกันระหว่างแนวทางการอนุรักษ์ และการพัฒนาในพื้นที่โบราณสถานซึ่งมีอาคารทรงคุณค่าตั้งอยู่ โดยทำการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ นักพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ นักอนุรักษ์ นักวิชาการ และสถาปนิก เป็นต้น เพื่อใช้ประกอบการพิจารณากำหนดเป็นแนวทางในการพัฒนาและออกแบบในพื้นที่ดังกล่าวต่อไป
- 4) ศึกษาและกำหนดแนวทางการปรับการใช้สอยอาคารประวัติศาสตร์ภายในพื้นที่ที่ทำการศึกษาโดยให้มีความสอดคล้อง และเหมาะสมกับบริบทต่าง ๆ ทั้งในด้านสภาพแวดล้อม กายภาพ และประวัติศาสตร์
- 5) เสนอแนะขั้นตอนและกระบวนการอนุรักษ์ และพัฒนา ตลอดจนการออกแบบในพื้นที่โบราณสถาน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติการต่อไปในอนาคต สำหรับพื้นที่ลักษณะเดียวกับกรณีที่ทำการศึกษา

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้ทำการศึกษาภายในขอบเขตของการอนุรักษ์ พื้นฟู และต่อเติมในส่วนของอาคารประวัติศาสตร์ ตลอดจนการออกแบบพื้นที่ใช้สอยใหม่เพิ่มเติมในพื้นที่โบราณสถานและ

พื้นที่ต่อเนื่องโดยรอบ โดยทำการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องซึ่งมีความเหมาะสมกับพื้นที่ศึกษาที่สุดทั้งจากภายในและต่างประเทศ รวมถึงจากการประเมินและสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในสาขาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา แต่ทั้งนี้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ไม่ได้รวมถึงการออกแบบพื้นที่ใช้สอยของโรงแรมถึงขั้นลงรายละเอียดอย่างชัดเจน เพียงทำการออกแบบเพื่อหาจำนวนห้องพักที่เหมาะสมสำหรับใช้ในการคาดการณ์แนวโน้มของโครงการในอนาคตเท่านั้น

1.4 ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยเรื่องการออกแบบโรงแรมในพื้นที่มรดกวัฒนธรรม: กรณีศึกษากลุ่มอาคารศาลกสถานและพื้นที่ต่อเนื่อง (ตรอกโรงภาษี) มีระเบียบของการวิจัยในการศึกษา ดังนี้

1) ศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) จากเอกสารจากการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

1.1) เอกสารข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา ได้แก่ ประวัติความเป็นมา และความสำคัญของพื้นที่ ตลอดจนสภาพกายภาพเมื่อแรกสร้างของอาคารประวัติศาสตร์ในพื้นที่ศึกษา ได้แก่ กลุ่มอาคารศาลกสถาน และอาคารสถานทูตฝรั่งเศส ตามลำดับ

1.2) แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ การบูรณะ การต่อเติม การปรับการใช้สอยในส่วนของอาคารประวัติศาสตร์ ตลอดจนการออกแบบบนพื้นที่โบราณสถานและพื้นที่ต่อเนื่อง เพื่อนำมาใช้พิจารณาาร่วมกันสำหรับกำหนดแนวทางที่เหมาะสมเพื่อใช้ในพื้นที่ศึกษาต่อไป

1.3) ข้อจำกัดในการพัฒนา ได้แก่ กฎหมาย และข้อบัญญัติต่าง ๆ ตลอดจนแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาภายในพื้นที่ของโครงการ

1.4) แนวทางการออกแบบโรงแรม (ในพื้นที่โบราณสถาน) หรือแนวทางการปรับการใช้สอยอาคารประวัติศาสตร์เพื่อใช้เป็นโรงแรม จากกรณีศึกษาทั้งในและต่างประเทศเพื่อหาปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์ การออกแบบ และการพัฒนาในพื้นที่โบราณสถาน

2) การสำรวจภาคสนามในพื้นที่ศึกษาจริง เพื่อค้นหาปัญหาที่มีผลต่อการอนุรักษ์ และการพัฒนาภายในพื้นที่ดังกล่าว ตลอดจนสภาพทางกายภาพของอาคารประวัติศาสตร์ที่ต้องการอนุรักษ์ เพื่อจะได้หาแนวทางสำหรับแก้ไขต่อไปในอนาคต

3) ทำการประเมินและสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญในด้านการอนุรักษ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ และผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบ

4) นำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจทั้งหมดมาวิเคราะห์ และทำการกำหนดออกมาเป็นแนวทางการออกแบบ และพัฒนาพื้นที่โบราณสถานเพื่อใช้เป็นโรงแรม

- 5) ทำการกำหนดรูปแบบการปรับการใช้สอยอาคารเก่าเพื่อใช้เป็นส่วนหนึ่งของโรงแรม และออกแบบพื้นที่ใช้สอยใหม่สำหรับใช้เป็นส่วนสนับสนุนกิจกรรมของโรงแรม
- 6) ทำการประเมินผลการออกแบบในข้อที่ 6 โดยผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ แล้วนำผลประเมินที่ได้แก้ไขแบบ หรือสรุปเป็นข้อเสนอแนะ
- 7) อภิปราย และสรุปผลการวิจัย พร้อมข้อเสนอแนะสำหรับศึกษาต่อในอนาคต

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษาวิจัย เพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการกับอาคารประวัติศาสตร์ (สมัยรัชกาลที่ 5) ที่มีการปรับการใช้สอยใหม่แตกต่างจากเดิม ซึ่งประกอบไปด้วยเนื้อหา ดังนี้

1) เชิงนโยบาย

- 1.1) เป็นแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูอาคารประวัติศาสตร์ที่สร้างในสมัยเดียวกันในอนาคต
- 1.2) เป็นแนวทางการอนุรักษ์ที่สอดคล้องกับสภาพสังคม และเศรษฐกิจในปัจจุบันเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด กับทุก ๆ ฝ่าย (ภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนโดยรอบ)
- 1.3) เป็นการช่วยสนับสนุนการอนุรักษ์อาคารประวัติศาสตร์ให้อยู่คู่เมือง โดยคงไว้ซึ่งประโยชน์ใช้สอยตามสภาพเศรษฐกิจและสังคมของชาติ
- 1.4) เป็นการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับอาคารประวัติศาสตร์
- 1.5) เป็นแนวทางในการพิจารณาและปรับใช้กฎหมายควบคุมอาคารที่เกี่ยวข้องกับอาคารประวัติศาสตร์
- 1.6) เป็นแนวทางการปรับเปลี่ยนการใช้สอยอาคารประวัติศาสตร์เพื่อรองรับการเข้ามาลงทุนของต่างชาติ และสอดคล้องกับนโยบายของภาครัฐในด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์โบราณสถานอย่างบูรณาการ

2) เชิงวัฒนธรรม

เป็นแหล่งเรียนรู้ในด้านต่าง ๆ ของสังคม อาทิ

- 2.1) เป็นแหล่งศึกษารูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 5

2.2) เป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรม (culture heritage) คุณค่าในเชิงช่างและวิศวกรรม ตลอดจนคุณค่าทางจิตใจต่อผู้คนทั่วไป

2.3) เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของกรุงเทพมหานครตามนโยบายการท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานคร

1.6 นิยามศัพท์

เมืองประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต (living historical city) หมายถึง เมืองที่มีอายุยาวนาน และยังคงมีการอยู่อาศัยต่อเนื่องของประชากร อาทิ ปารีส เวนิส ซึ่งแตกต่างจากเมืองโบราณที่ร้าง (Death city) อย่างอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นต้น

มรดกทางวัฒนธรรม (culture heritage) หมายถึง พฤติกรรมดั้งเดิมที่เป็นรากฐานของวิถีชีวิตของคนในสมัยนั้น ๆ เป็นหลักฐานในการสืบค้นพฤติกรรมของคนในยุคสมัยนั้น ๆ (นิคม มูสิกะคามะ, 2548)

อาคารประวัติศาสตร์ (historical building) หมายถึง อาคารที่มีอายุชั้ยเก่าเกิน 50 ปี และมีคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม รวมถึงมีความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ รวมอาคารทั้งที่ขึ้นทะเบียนโบราณสถานแล้ว และยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนโบราณสถาน

โบราณสถาน หมายถึง อสังหาริมทรัพย์ (รวมทั้งอาคารและที่ดิน) ที่มีอายุ รูปแบบทางสถาปัตยกรรม และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นประโยชน์ทั้งในด้านศิลปกรรม และโบราณคดี ในที่นี้จะต้องเป็นอสังหาริมทรัพย์ที่ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนจากกรมศิลปากรเท่านั้น

พื้นที่โบราณสถาน หมายถึง ขอบเขตของพื้นที่อสังหาริมทรัพย์ที่ได้รับการประกาศเป็นโบราณสถาน

การปรับการใช้สอยอาคาร หมายถึง การเปลี่ยนวัตถุประสงค์ในการใช้งานจากเดิม สู่การใช้งานในอีกรูปแบบหนึ่ง

การออกแบบส่วนสนับสนุนใหม่เพิ่มเติม หมายถึง การออกแบบอาคารใด ๆ เพิ่มเติมในพื้นที่โบราณสถาน เพื่อสนับสนุนการใช้งานใหม่เนื่องจากการปรับการใช้สอยของอาคารเก่า

แนวทางการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ หมายถึง แนวทางการพัฒนาเพื่อให้เกิดผลประโยชน์อย่างบูรณาการ สามารถสร้างสรรค์ประโยชน์สูงสุดอย่างยั่งยืน โดยไม่เป็นการทำลายบริบทในด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง